

MÍSTO A ROLE KULTURY V PŘÍRODĚ

JOSEF ŠMAJS, Katedra filozofie FF MU, Brno

Fritjof Capra, světově uznávaný fyzik, v jedné ze svých posledních knih napsal: „Vědci stejně jako obec nevědecká stále věří, že na skutečné vysvětlení reality je nutné se dotazovat fyzika, což je ryze karteziánský blud. Paradigma vědy se dnes posunulo... od fyziky k vědám o životě.“ ([1], 25) Protože se zabývám evoluční ontologií, troufám si být radikálnější. V situaci, kdy lidská kultura dobyla a obsadila Zemi, a kdy hroživým tempem ubývá nenahraditelné přírodní bytí, se *paradigma vědy musí přesunout od věd o přírodě k vědám o kultuře*.

O místě a roli lidské kultury v přírodě se však ani ve fázi její globalizace teoreticky nediskutuje. Jakoby se tím zakrývá fakt, že kultura musí mít svou *vlastní ekologickou niku*, kterou mohla získat jen zcizením, omezením a kontrolou místa, původně obsazeného jinými obyvateli: *přírozenými ekosystémy*. Zřejmě nám všem zatím vyhovuje, že se kultura chápe nepředmětně a neurčitě. Například: 1. jako kultivace člověka, tj. jako získaný rys lidského chování; 2. jako kultura duchovní; 3. jako lepší stránka civilizace; 4. jako pokračování či zušlechťování přírody. Všechna tato pojetí totiž umožňují původní antický význam latinských slov *colo, colere*, která přibližně znamenala to, co dnešní slova obdělávat, vzdělávat, pěstovat, kultivovat. Ale nesoulad mezi rychlou expanzí kultury v biosféře a pomalým vývojem pozemského života, odhlédneme-li zatím od stagnace lidského kritického myšlení, vzbuzuje obavy. Spolu s tím, jak přibývá lidí a umělých kulturních struktur, hroživě ubývá vzácné přírodní bytí. Mizí přírozené prostředí, které kdysi člověka formovalo a s nímž lidský konzervativní organismus zůstal sourodý.

Člověk jako druh, který zapálil kulturní evoluci a který nikdy nepotřeboval vědět, co je příroda, kultura a jaké je místo kultury v přírodě, se dnes bez filosofické teorie svého přežití může stát *faktorem svého zániku*: rozvoj dílčí racionality a prohlubující se dělba práce, které jsou spolu s ekonomickým liberalismem patrně hlavní příčinou nynějšího rozmachu kultury, nepozorovaně předávají lidský osud do rukou slepé spontaneity. Politika, která v této situaci nedisponuje teoretickým konceptem krize, musí předstírat, že kulturu vede, i když ji fakticky pouze doprovází a nemůže ovlivnit směr jejího pohybu.

Neujasněné pojetí kultury je také jednou z příčin lidské sociální rezignace a skepse. *Chceme-li ekologické krizi čelit z úrovně politiky i z úrovně občanů, musíme systémovou podstatu kultury znát*. I širší veřejnost by dnes měla vědět, že kultura je lidskou aktivitou vytvářený systém s vlastní vnitřní informací, jíž je kultura duchovní. Měla by vědět, že je to fyzický systém, který zahrnuje duchovní, organizační i věcné složky a který se v pozemské přírodě může rozšiřovat pouze na její úkor.

Příroda. V pojetí přírody už nelze obcházet teoreticky doložený fakt, že příroda, která sebe sama vytvořila svou vlastní aktivitou, je jediným možným domovem člověka, přirozeným hostitelským prostředím kultury. Tvořivá schopnost kosmické aktivity, která formovala dnešní podobu vesmíru, pokračovala na naší planetě, vzniklé až po zániku hvězd první generace, jedinečnou evolucí života. Přirozeným způsobem tak vznikla dnešní neživá i živá uspořádanost, tj. veškerá přirozená informace včetně genetické informace živých systémů. Evolučně vytvořená uspořádanost (v přírodě vestavěná i zapsaná informace), která zahrnuje i druhovou rozmanitost biosféry a kterou chrání a rozvíjí přirozená evoluce sama, byla tedy podmínkou vzniku člověk i kultury. Dodnes proto zůstává člověku i lidské kultuře absolutně nadřazená. Ve světě, v němž přirozená onticky tvořivá evoluce probíhá na pozadí tendence k všeobecnému rozpadu (k růstu entropie), je totiž přirozená informace indikátorem vývoje života: samovolně se rozvíjí i upadá, část její struktury může být zničena přírodní katastrofou či kulturou, ale ve svém celku musí být nesmrtelná jako život sám. Člověk, prvek života, je naopak smrtelný nejen jako individuum a jako druh – bez člověka je smrtelné i lidské dílo, jakkoli rozvinutá kultura. Žádný vědecký objev, žádné umělecké či technické výtvořiny příroda bez člověka využívat a rozvíjet nemůže. Zánikem člověka podlehně lidská kultura entropii.

Takže uzrál čas, abychom pozemské přírodě navrátili to, co jí newtonovská fyzika, dodnes vyučovaná na školách, nepřímě odnímá: spontánní evoluční tvořivost, posvátnost, schopnost reprodukovat člověka a poskytovat hostitelské prostředí kultuře. I když Země nemůže být ani důvodem existence vesmíru, ale ani cílem jeho evoluce, musíme uznat její jedinečnost. A ta je dána nikoli její polohou v prostoru, místem, které ve vesmíru zaujímá, ale něčím, co vědy, filosofie i politika přehlížely: dosaženou úrovní přirozeného, a dnes i kulturního vývoje, vysokým stupněm přirozené a kulturní uspořádanosti.

Ještě jinak řečeno, pozemská příroda nemá jen „dějiny v prostoru“, jak to kdysi formuloval velký teoretik vývoje, německý filosof G. W. F. Hegel, ale má i skutečně nevrátelné dějiny v čase. Biosféra naší planety je totiž vyvíjejícím se otevřeným nelineárním systémem, který je důmyslně vyživován sluneční energií. Její organizační složitost narůstala postupně, narůstala tempem, které patrně nemohlo být vyšší, neboť souviselo jak s konstantním příkonem zářivé sluneční energie, tak ze způsobem vytváření a přenosu genetické informace.

Dnešní organismy jsou proto živou historickou pamětí dlouhého vývoje biosféry. Jsou jako by nositeli její „duchovní i materiální kultury“ současně. Evoluční podmínky se totiž nejen informačně zapsaly v jejich genomech, nýbrž se také ztělesnily v jejich orgánech, tkáních a somatických strukturách. Proto i lidský genom nese část vzácného historického textu rozptýlené evoluční paměti biosféry, a somatická a psychická struktura dnešního člověka podává svědectví o jemnosti slepého přirozeného konstruování, které nikdy neovládáme i proto, že jeho spontánní konstitutivní podmínky již neexistují. A protože člověk jako druh dodnes odpovídá té úrovni rozvoje biosféry, která ho kdysi zrodila, v technické spotřební kultuře klíčí oprávněná obava:

k čemu nám budou všechny dnešní globální informační sítě, vysoká spotřeba a sofistikované technické konstrukce, když se přirozená biotická informace a konstrukce člověka přestanou v důsledku úbytku a zpustošení přírodního bytí samovolně reprodukovat?

Kultura. Kultura, jak již bylo řečeno, je uměle konstituovaným jsouncem uvnitř pozemské přírody, je ontickým protikladem přírody a přirozeného. Vzniká jako lidmi vytvářený nebiologický systém s vlastní vnitřní informací, již je kultura duchovní. Duchovní a materiální kultura patří proto k sobě, jsou to dvě stránky téhož otevřeného systému, jimž je nadindividuální systém regionální či globální kultury. Přednost pojetí kultury jako vůči přírodě opozičního systému s vlastní vnitřní informací a evolucí spočívá v tom, že umožňuje rozpoznat nejen příčiny a podstatu nynější ekologické krize, ale také cesty k jejímu zmírnění a vyřešení.

Lidská kultura je však na přírodě nejen závislá a vůči přírodě opoziční, ale je také relativně mladá a časově ohraničená. Člověk není na Zemi od jejího počátku a nebude tu do jejího konce. V důsledku biologické predispozice k ofenzivní adaptivní strategii byl však jediným živočišným druhem, kterému se podařilo zapálit ještě jednu, s životem sice svázanou, ale proti němu orientovanou evoluci sociokulturní. A právě touto druhou evolucí, která přírodu pro člověka jako by přestavuje zevnitř, započala nejen pozoruhodná éra člověka, ale bohužel i kritické období v dějinách Země. Lidské artefakty se totiž „pečou z téže mouky“, jako struktury přirozené. A protože tato pomyslná mouka (prvky periodické soustavy) byla již přirozenou evolucí vestavěna do neživých a živých struktur zemského povrchu, rozšiřování kulturního bytí způsobuje destrukci bytí přírodního; vyvolává úbytek přirozené uspořádanosti Země včetně hromadného vymírání biologických druhů.

Vážným problémem nynější rychlé expanze kultury na konečné zeměkouli, pomíneme-li problém vyčerpávání surovin a paliv, problém odpadů a znečištění, je tedy zatlačování a poškozování biosféry. Dobře je vidíme na ztrátě životem obsazeného povrchu Země. Prostorový rozmach prvků materiální kultury (např. polí, dálnic a měst), které jsou právě tak předmětné a prostorové jako přirozené ekosystémy, probíhá totiž pouze tak, že kultura svou expanzí omezí či rozbije evolučně vzniklou uspořádanost přirozenou. A vzhledem k této destrukci je kultura nejen naší druhově výhodnou přestavbou přírody, nýbrž také příliš krátkozrakou náhradou původního, s člověkem sourodého přírodního bytí.

Ontická opozice kultury vůči přírodě vyplývá z toho, že kultura je systémem s jinou vnitřní informací, než jakou má příroda, biosféra. Kultura, podobně jako každý otevřený nelineární systém s vnitřní informací, vzniká rovněž zpředmětněním své vlastní konstitutivní informace, své kultury duchovní. Tu ovšem nevytváří lidská vysoce objektivní informace genetická, nýbrž méně určitá a druhově zabarvená (sobecká) informace epigenetická. Společenská duchovní kultura vzniká totiž rozvojem a jazykovým kódováním lidské přirozené informace neuronální.

Kulturou přetížený nelineární systém Země, pro který neplatí mechanická kauzalita, může však i malý podnět přivést do nového nerovnovážného stavu. Tento

samoregulační systém, pro to, aby v nových podmínkách udržel vlastní integritu, „obětuje“ i většinu dnešních vyšších forem života. Jistá vyšší abstraktní spravedlnost je snad pouze v tom, že také člověk, který tuto „alergickou reakci“ biosféry v posledku způsobuje, je podřízen neúprosné logice uchování její integrity. Stává se ohroženým druhem. Poprvé ve své historii jsou tedy člověk i jeho kultura ohroženy mateřským prostředím planety, které jejich vznik kdysi umožnilo. I politika, jejíž hlavní starostí jsou dnes udržení moci, ekonomického růstu a podmínek lidské svobody, bude brzy nucena rozhodovat pod tlakem ohrožené budoucnosti.

Protipřírodnost kultury. Pro hlubší pochopení opozice kultury vůči přírodě si však musíme položit nepříjemnou otázku, v jakém smyslu souvisí charakter nynější kultury s člověkem a jeho neuronálním poznáním, s obsahem sociokulturní informace, s charakterem kultury duchovní? Je zřejmé, že přímá souvislost s člověkem jako biologickým druhem je dána zvláštní strukturou lidského těla i lidské psychiky, útočným typem adaptivní strategie člověka jako druhu.

Biologická nespecializovanost člověka, která podmiňuje univerzalitu lidských zájmů, činí z jeho vnějšího prostředí nejen předmět uspokojování životních potřeb, teoretického poznávání a estetického hodnocení, nýbrž i předmět vlastnictví, spotřeby a ničím neohrazeného kořistění. Člověk jako druh totiž nikdy nepoznával jen proto, aby se kochal pravdou. Poznával, aby svět exploatoval, aby se na svět útočně adaptoval, aby mohl rozvíjet své vnější nebiologické tělo, kulturu. A protože kultura je systém s vlastní vnitřní informací, konflikt kultury s přírodou je „kauzálně“ spojen s obsahem a rolí společenské kultury duchovní. Ta totiž jako vnitřní informace kulturního systému – jako jeho genom – formu nynější protipřírodní kultury reprodukuje. Změna kulturního genomu (obsahu duchovní kultury) je proto klíčová pro zmírnění a vyřešení krize. Chceme-li totiž změnit systém s vnitřní informací (pamětí), musíme změnit jeho informaci. Stará konstitutivní informace systému má totiž schopnost fenotypové změny znovu vracet zpátky.

Kulturnímu systému (podobně jako přirozeným ekosystémům), lépe porozumíme z hlediska rozlišení dvou typů systémové uspořádanosti, tj. dvou forem onticky konstitutivní informace. Kultura sice zahrnuje přísně informačně předepsané prvky (např. techniku, stavby, spotřební předměty atp.), ale jako celek přísně informačně předepsaným systémem být nemůže. I když také vzniká sukcesí, od přirozených ekosystémů se výrazně odlišuje. Přirozené ekosystémy vznikají z populací vysoce uspořádaných živých systémů, které integruje vzájemná potravní a funkční závislost, ale nikoli zvláštní ekosystémová informace. Kulturní systémy, který rovněž obsahují živé systémy a další přísně informačně předepsané prvky techniky a materiální kultury, naproti tomu integruje také volná konstitutivní informace – rozptýlená duchovní kultura. A ta jako paměť otevřená informačním změnám poskytuje naději, že se nynější protipřírodní kulturu podaří biofilně transformovat, že se nynější kulturu podaří naturalizovat.

Vlastní kořen protipřírodnosti kultury, který je třeba hledat ve struktuře lidského organismu, není ovšem snadné odhalit. Nejprve musíme uznat, že naše kultura ne-

vzniká zpředmětněním lidské genetické informace, nýbrž zpředmětněním lidské informace neuronální, tj. společenské duchovní kultury. Ale pojmová interpretace světa, kterou vytváříme na bázi nervové výbavy svých živočišných předků, nemůže být tak věrnou reprezentací skutečnosti, jakou je na molekulární úrovni lidský genom. Kognitivní složka lidské psychiky, která se v evoluci našeho druhu nejrychleji rozvíjela a s níž spojujeme naději na rostoucí objektivní poznání světa, totiž nebyla a není svébytná: i když byla původně výkonným orgánem lidského těla a psychiky, stala se analogickým orgánem nároků protipřírodní kultury. Zjišťujeme, že všechny naše interpretace jsou zabarvené našimi zájmy, a to nejen individuálními a skupinovými, jak se všeobecně uznává, ale také obecně lidskými, druhově sobeckými, kulturními, o nichž se nemluví.

Takže ani vědecké pojmové poznání, které dnes přísně informačně předepisuje prvky vysoce sofistikované techniky a společenské materiální kultury, nepostihuje svět v jeho fascinující uspořádanosti, ontické kreativě a komplexitě. Věda např. stále souvisí s předvědeckým rozvržením světa, s obyčejným jazykem a poznáním. Ale svět jsme už jako hominidé a první lidé, tj. už jako lovci a sběrači, museli vnímat, jazykově kódovat a interpretovat druhově zkresleně: tak, abychom v něm se svou zvláštní biologickou výbavou přežili. Byl pro nás hlavně tím, co nám v té které epoše byla s to zprostředkovat naše konzervativní biologická přirozenost a co jsme díky tehdejší kultuře ze světa pochopili. A protože jsme byli svým organismem i svým genomem vnější skutečnosti apriorně evolučně přizpůsobeni, nikdy v minulosti jsme nepotřebovali vědět, co je příroda a život, co je kultura, a jaké je místo kultury v přírodě. Takové vědění, teoretický model ontického konfliktu kultury s přírodou, potřebujeme až dnes.

Ontická role sociokulturního poznání. Poznání živého či kulturního systému, každá z prostředí získaná informace, není ovšem jen zprávou o vnější skutečnosti, jen pokusem o informační rekonstrukci její struktury. V onticky aktivní skutečnosti je také poznání ontoticky tvořivé, vzniká proto, aby je živý či kulturní systém mohl využívat pro vlastní udržení, reprodukci a evoluci. V rámci těchto systémů se tedy z prostředí získané informace mohou nejen zapisovat a stlačovat do jejich vnitřní paměti, nýbrž také znovu číst, interpretovat a ztělesňovat (zpředmětnovat) v ontických strukturách: např. v živých či kulturních konstrukcích. Zdá se tedy, že s ohledem na podobnou ontickou roli poznání, tj. vnitřní informace, rostou živé systémy i kultura analogicky: prvky vnějšího prostředí převtělují do svého systému, zpředmětňují své poznání, svou vlastní vnitřní informaci. A analogii můžeme ještě prodloužit: přirozené biotické poznání, tj. genetická informace, jakoby rozdvouje pozemskou přírodu na živou a neživou: integruje biosféru a umožňuje její evoluci. Sociokulturní poznání, tj. lidská neuronální informace, však skutečně, i když zatím bez větší společenské pozornosti, nebezpečně onticky štěpí Zemi: rozděluje ji na původní přírodu a odlišně vytvářenou kulturu, zatlačuje, oslabuje a redukuje planetární systém života. Také toto poznání však integruje kulturu a pomáhá její protipřírodní systém stále rychleji reprodukovat a rozšiřovat.

Ale navzdory těmto podobnostem zůstává to nejpodstatnější skryto. Vývoj planetárního života mohl postupně zlikvidovat podmínky, které umožnily jeho vznik. Vznik a vývoj kultury, celá její další existence, bude však na zachování podmínek svého zrodu záviset stále. A to je také hlavní důvod, proč hostitelskému systému života nesmí kultura příliš ublížit.

Poznání živých i kulturních systémů vzniká proto, aby umožnilo jejich existenci, adaptaci a evoluci. Biotické poznání, jehož význam jsme v minulosti přehlíželi, je však svým obsahem do té míry objektivní, že na něm založené živé systémy jsou kompatibilní s prostředím, že vytvářejí dlouhodobě možnou biosféru – novou ontickou vrstvu skutečnosti látkově a energeticky propojenou s evolučně staršími procesy a strukturami Země, s celým abiotickým vesmírem.

Sociokulturní poznání, na jehož rostoucí objektivitě a exaktnosti si novověká věda zakládala, sice také umožnilo vznik nové ontické vrstvy pozemské skutečnosti, avšak abiotické struktury kultury, např. automatizovanou a mikroelektronickou techniku s biosférou zatím nesladilo a oživilo ji pouze zdánlivě. Ba co víc, ani nejvyspělejší techniku zatím neumí orientovat ve směru života, nýbrž jen proti němu. Spoluvytváří kulturu, která sice vyhovuje části kognitivních funkcí lidské psychiky, ale rozbíjí nenahraditelné přírodní struktury, kterým byla přizpůsobena lidská přirozenost celá.

Dnešní postindustriální fáze umělé technické tvořivosti kultury je totiž duchovně zakotvena v dílčí vědecké racionalitě. Je založena na deformovaném poznání přírody, které jen minimálně přihlíží k hodnotě, integritě a nárokům přirozeného vývoje biosféry. I když dnes vznikají technologie vůči přírodě méně agresivní, šetřící energii, málo odpadové či bezodpadové, celkový charakter lidského postoje k přírodě se nemění. Přibližně v míře, v jaké se daří vytvářet k přírodě ohleduplnější výrobu, rozšiřuje se k přírodě bezohledná spotřeba – nový všeobecný rys současného životního způsobu lidí. Tato orientace je v souladu s tradičním liberálním právem člověka na vlastnictví, na neomezenou osobní spotřebu a majetek.

Fyzická globalizace lidské kultury, tj. látkově-energetické a informační propojování dříve izolovaných regionů, provázené celoplanetární migrací lidí, rychlou výměnou technologií, zboží, vynálezů, služeb atp., vytváří však situaci, v níž se lidstvo ocitlo poprvé. Uvnitř globální biosféry vzniká na její úkor globální technosféra, globální ekonomika, dělba práce a součinnost. Tím se nejen prohlubuje spolupráce mezi teritoriálně vzdálenými lidmi a kulturami, ale také ruší blahodárné působení biosféry na globalizovanou kulturu, které optimalizovalo místní kulturní struktury, eliminovalo společenské poruchy a krize. A také proto se globalizace nakonec obrací nejen proti přírodě, nýbrž i proti kultuře. Násobí její tlak na přírodu a nutí destabilizovanou biosféru – lze-li to tak říci – měnit strategii: Nemůže-li se bránit převahou, silou, brání se slabostí, svou snadnou zranitelností, křehkostí. Nemá již tolik síly, aby své nejsložitější struktury udržela, ale má schopnost vytvářet novou systémovou integritu a zbavovat se těch živých forem, které již v novém kontextu „nepotřebuje“. Člověk a kultura mohou být pro její další evoluci také jen snadno odstranitelnou překážkou.

Biofilní transformace kultury. Protipřírodní kulturní systém vznikal z podstaty lidské přirozenosti, vznikal spontánně a relativně dlouho. Program ofenzivní kulturní strategie se v něm proto nejen zpředměnil, nýbrž i promítl do oblasti výchovy a vzdělávání lidí. Přijetí ekologicky pozitivní informační změny se tedy nynější kulturní systém dokáže „aktivně bránit“. Tato rezistence vůči biofilní sociokulturní informaci připomíná funkci mezidruhově informační bariéry či imunitního systému organismu: protože dnešní kulturní systém nevznikal zpředmětněním ekologické sociokulturní informace, i jeho lidská složka ji ignoruje, odmítá ji přečíst, nechápe její perspektivní význam, její étos a kulturně sebezáchovný obsah.

Planetární řešení krize, které nemůže vycházet z lidské přirozenosti, ale z filosofického rozpoznání jejích kořenů a možností biofilní kulturní strategie, musí tedy nejprve připravit vysoká teorie. A tak pozitivní ekologická transformace existenčně ohrožené kultury prostřednictvím její nové konstitutivní informace představuje historicky bezprecedentní pokus lidstva ukončit živelnou fázi protipřírodní kulturní evoluce vůbec, zahájit etapu kulturní evoluce propřírodní, záměrně biofilně anticipativní. Naděje, že se tento pokus nakonec podaří, však může čerpat i z toho, že podmínky ekologické změny samovolně uzrávají krizovým vývojem nynější protipřírodní kultury. Krize se bohužel musí ještě více vyhrtit, obyvatelnost Země se naneštěstí musí ještě více zkomplikovat, aby nezbytnost tak zásadní změny, kterou dnes paradoxně více pociťují prostí lidé než bankéři, podnikatelé a vrcholová politická reprezentace, přijala jako svůj program dnešní krátkozraká stranická politika.

Lidé se jako nový biologický druh nahodile objevili na samém konci třetihorní biosféry. Její struktura, již byli svým genomem evolučně přizpůsobeni, smyslově neuronálně rozumět nemuseli. Lidská psychika byla proto nastavena na tvrdý boj o přežití a nikoli na soucit se životem a péči o jiné druhy. Jistě i proto spontánně vznikající kultury, které rozvíjely lidské druhové predispozice, svým rozmachem rozbíjely přirozené ekosystémy, obsazovaly a pustošily Zemi. Nelze si patrně představit vznešenější úkol pro vědy a filosofii, než spolu s etikou, právem a politikou intelektuálně připravovat nevratnou změnu: záchranu přirozené uspořádanosti planety, nenahraditelné podmínky dlouhodobě možné kultury.

Protože jsem začal citátem, citátem také skončím. Jerry Mander v závěru své knihy *Čtyři důvody pro zrušení televize* na téma nutnosti ovládnout techniku, která – jak víme – je aktivní součástí kultury, napsal: „Domníváme se, že žijeme v demokracii, protože čas od času smíme volit mezi kandidáty do zastupitelských orgánů. Ale výběr poslanců nebo prezidenta má jen nepatrný význam ve srovnání s naší nemožností rozhodovat o technických vynálezech, jež ovlivňují způsob naší existence víc, než kdy může ovlivnit jednotlivý politik. Bez získání kontroly nad technickým vývojem jsou všechny představy o demokracii jen pouhopouhou fraškou.“ ([2], 340)

Místo kultury v přírodě. Mladá kulturní evoluce, zažehnutá člověkem, je vedle přirozené kosmické evoluce druhým možným způsobem, jímž mohou na Zemi vzni-

kat nové ontické struktury. Kulturní struktury vznikají však pouze tak, že kulturní evoluce rozbíjí a nově strukturuje přirozenou pozemskou uspořádanost. Úbytek jedinečné uspořádanosti biosféry, jíž člověk evolučně odpovídá proto, že ho kdysi zrodila, ohrožuje proto člověka i kulturu. Kultura je otevřeným nelineárním systémem s vnitřní informací, jíž je kultura duchovní. V obsahu a struktuře duchovní kultury musíme proto hledat nejen příčiny nynější ekologické krize, nýbrž i způsob jejího řešení. Proměna protipřírodní kultury na kulturu biofilní, dlouhodobě možnou, souvisí proto s pochopením systémové povahy kultury, s rozšířením biofilní sociokulturní informace. Veřejnost poprvé potřebuje vědět, co je příroda, kultura, a jaké je místo kultury v přírodě.

LITERATÚRA

- [1] CAPRA, F.: *Tkáň života. Nové syntézy mysli a hmoty*. Praha: Academia 2004.
[2] MANDER, J.: *Čtyři důvody pro zrušení televize*. Brno: Doplněk 2000.

prof. PhDr. Josef Šmajš, CSc.
Katedra filozofie FF MU
Arne Nováka 1
602 00 Brno
Česká republika